

سر مطالعانی تاریخ اسلام

دفتر امور فرهنگی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ، یکی از شاخه‌های علوم انسانی است و تاریخ اسلام نیز یکی از علوم اسلامی به شمار می‌رود. تاریخ اسلام همچون علوم دیگر، تعریف خاص دارد؛ سیر تحول دارد؛ دارای مبانی، روش، مکتب و شاخه‌هایی است و مانند هر علم دیگر پرچمداران و تأثیرگذارانی داشته است. از زمان شکل‌گیری تاریخ‌نویسی اسلامی تاکنون هزاران کتاب در زمینه تاریخ اسلام تألیف شده است؛ اما جایگاه منابع اولیه و قدیمی، همچنان محفوظ است و شناخت آن منابع و مؤلفان آن از الزامات بهره‌مندی از تاریخ است.

بنابراین آنچه گفته شد، تاریخ، همچون هر علم دیگر، نیازمند استاد و آموزش است و کسی بدون طی دوره آموزشی و استفاده از محضر استادان این علم نمی‌تواند به مرحله تخصص برسد.

بدین منظور چندین سال است که تاریخ اسلام یکی از دروس رسمی حوزه‌های علمیه شده است و رشته تخصصی تاریخ - همچون سایر رشته‌ها - در حوزه علمیه دایر است و طلاب علاقه‌مند، در این دوره شرکت دارند. و تعدادی نیز در مقطع سطح ۳ و ۲ فارغ‌التحصیل شده‌اند.

اما چنان‌که روشن است شرکت در این دوره‌ها برای همه مقدور نیست. روحانیون محترم مقیم بلاد و شهرها و روستاها و نیز کسانی که از لحاظ سنی واجد شرایط نیستند از شرکت در این دوره‌ها محرومند در حالی که بسیاری علاقه‌مندند از طریق مطالعه آزاد، با تاریخ اسلام و تشیع آشنا شوند و به نظر می‌رسد که در این حد نیز لازم است از تجارب و راهنمایی‌های استادان فن بهره‌مند شوند.

از این رو معاونت تهذیب حوزه‌های علمیه با استفاده از نظر گروهی از استادان تاریخ در حوزه علمیه، سیر مطالعاتی پیشنهادی در تاریخ اسلام (وشاخه‌های مرتبط) را به صورت آسان به مشکل و از عمومی به تخصصی تنظیم کرده که به پیوست ارائه می‌شود.

البته اگر تعدادی از کتاب‌های مشابه در این سیر نیامده، به معنای نفی ارزش آنها نیست، بلکه به لحاظ ضرورت اختصار، به ارائه تعداد محدودی بسنده شده است؛ با این امید که همین مقدار، نظر علاقه‌مندان را تأمین کند و با مطالعه منابع پیشنهادی، با کتاب‌های دیگر نیز آشنا شوند.

لازم به ذکر است منابع معرفی شده، از میان آثار موجود است و ممکن است در آینده آثار بهتری نیز منتشر شود که در بازنگری‌های بعدی معرفی خواهند شد.

در پایان از اساتید محترم حجج اسلام والمسلمین پیشوایی، یوسفی غروی، دکتر جباری، دکتر منتظری مقدم، دکتر حسینیان، دکتر هدایت پناه، دکتر محرمی، دکتر مطهری، و آقایین دکتر فلاح زاده، و دکتر صفری (دامت توفیقاتهم) که ما را در تهیه و تنظیم این مجموعه یاری نمودند تقدیر و تشکر می‌کنیم و منتظر پیشنهادها و نظرهای تکمیلی صاحب نظران هستیم تا فهرست موجود، کامل‌تر و مورد استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد.

والحمد لله رب العالمین

معاونت تهذیب حوزه‌های علمیه

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر	توضیحات
۱	تاریخ عصر جاهلی	تصویر عصر جاهلی در قرآن	دکتر انسیه خزعلی	انتشارات امیر کبیر	
۲	تاریخ عصر نبوی	تاریخ اسلام (از جاهلیت تا رحلت پیامبر ﷺ)	مهدی پیشوایی	دفتر نشر معارف	
		تاریخ اسلام از منظر قرآن	یعقوب جعفری	دفتر نشر معارف	
		تاریخ سیاسی اسلام جلد ۱ (سیره رسول خدا ﷺ)	رسول جعفریان	انتشارات دلیل ما	
		حیات القلوب (تاریخ پیامبر اسلام ﷺ)	علامه محمدباقر مجلسی	آفرینه - فراگفت	
		موسوعة التاریخ الاسلامی (جلد ۱ تا ۳)	محمدهادی یوسفی غروی	مجمع الفكر الاسلامی	مترجم: حسینعلی عربی باعنوان "تاریخ تحقیقی اسلام" انتشارات: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ﷺ
		الصحيح من سيرة النبي الاعظم ﷺ	سیدجعفر مرتضی عاملی	دارالحديث	
۳	تاریخ عصر خلفاء	تاریخ اسلام (دوره خلفاء - از سقیفه تا کربلا)	مهدی پیشوایی	دفتر نشر معارف	
		پس از غروب (تحلیل رخدادهای پس از رحلت پیامبر ﷺ تا پایان سومین زمامدار)	یوسف غلامی	نجم الهدی	
		جمال کعبه (شرحی بر تاریخ اسلام به روایت امام علی ﷺ)	محمدحسین دانش کیا	دفتر نشر معارف	
		تاریخ سیاسی اسلام جلد ۲ (تاریخ خلفاء)	رسول جعفریان	انتشارات دلیل ما	
		موسوعة التاریخ الاسلامی (جلد ۴ و ۵)	محمدهادی یوسفی غروی	مجمع الفكر الاسلامی	مترجم: حسینعلی عربی باعنوان "تاریخ تحقیقی اسلام" انتشارات: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ﷺ

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر	توضیحات
۴	تاریخ اهل بیت <small>علیهم السلام</small>	منتهی الآمال	شیخ عباس قمی	انتشارات جلوه کمال - تحقیق: علی نظری منفرد و انتشارات دلیل ما - تحقیق: ناصر باقری بیدهندی	
		سیره پیشوایان	مهدی پیشوایی	انتشارات توحید	
		حیات فکری و سیاسی امامان شیعه <small>علیهم السلام</small>	رسول جعفریان	انتشارات انصاریان	
		فی رحاب الائمة الاثنی عشر	سید محسن امین	مؤسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت <small>علیهم السلام</small>	با دو ترجمه جداگانه توسط علی حجتی کرمانی و حسین وجدانی با عنوان "سیره معصومان" نیز چاپ شده است.
		سیره الأئمة الاثنی عشر <small>علیهم السلام</small>	هاشم معروف الحسنی	مکتبه الحیدریه	
		موسوعة التاريخ الاسلامی (جلد ۵ تا آخر)	محمد هادی یوسفی غروی	مجمع الفكر الاسلامی	مترجم: حسینعلی عربی به نام "تاریخ تحقیقی اسلام" انتشارات: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small>
		نقش ائمه <small>علیهم السلام</small> در احیای دین	علامه سید مرتضی عسکری	انتشارات علامه عسکری	
		سازمان و کالت و نقش آن در عصر ائمه <small>علیهم السلام</small>	محمد رضا جباری	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small>	
		رسالة فی تواریخ النبی <small>صلی الله علیه و آله</small> و الال <small>علیهم السلام</small>	محمد تقی شوشتری	دفتر انتشارات اسلامی	
		الارشاد فی معرفة حجج الله علی العباد	شیخ مفید	دفتر نشر فرهنگ اسلامی مترجم: سید هاشم رسولی محلاتی	
موسوعة سيرة اهل البيت <small>علیهم السلام</small>	باقر شریف قرشی	انتشارات معروف تحقیق: مهدی باقرپور	دوره کامل زندگی ائمه <small>علیهم السلام</small> در مجلدات دوره‌ای		

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر	توضیحات
۵	عاشورا	وقعة الطّف	ابومخنف لوط بن یحیی اَزْد	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small> تحقیق: محمدهادی یوسفی غروی مترجم: جواد سلیمانی با عنوان "نخستین گزارش مستند از عاشورا"	این کتاب توسط انتشارات بنی الزهرا با ترجمه سیدعلی محمد موسوی جزایری با عنوان "اولین مقتل سالار شهیدان" نیز به چاپ رسیده است
		اللّهوف	سید بن طاووس	انتشارات نوید اسلام مترجم: عبدالرحیم عقیقی بخشایشی	این کتاب در سالهای مختلف توسط ناشرین متفاوت با عنوانها و مترجمین مختلف چاپ شده است
		نفس المهموم	شیخ عباس قمی	انتشارات سرور مترجم: علی نظری منفرد	این کتاب در سالهای مختلف توسط ناشرین متفاوت با عنوانها و مترجمین مختلف از جمله محمداقبر کمره‌ای و ابوالحسن شعرانی چاپ شده است
		بررسی تاریخ عاشورا	محمدابراهیم آیتی	مؤسسه انتشاراتی امام عصر <small>علیه السلام</small>	
		تاریخ قیام ومقتل جامع سید الشهداء	جمعی از نویسندگان زیر نظر استاد مهدی پیشوایی	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small>	
		حماسه حسینی	شهید مطهری <small>علیه السلام</small>	انتشارات صدرا	
		ثورة الحسین، ظروفها الاجتماعیه و آثارها الانسانیه	محمد مهدی شمس الدین	دارالکتاب الاسلامی شارح: سامی غریری	این کتاب توسط انتشارات الست فردا با ترجمه مهدی پیشوایی با عنوان "ارزیابی انقلاب امام حسین <small>علیه السلام</small> " چاپ شده است
		بازتاب تفکر عثمانی در واقعه عاشورا	محمد رضا هدایت پناه	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه	
		جریان شناسی تاریخی قرائتها و رویکردهای عاشورا	محسن رنجبر	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small>	
		سخنان حسین بن علی <small>علیه السلام</small> از مدینه تا کربلا	محمد صادق نجمی	بوستان کتاب	
		تاریخ سید الشهداء <small>علیه السلام</small>	عباس صفائی حائری	انتشارات مسجد مقدس جمکران	
		انقلاب کربلا از دیدگاه اهل سنت	عبدالمجید ناصری داودی	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small>	

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر	توضیحات
۶	تاریخ عصر غیبت	نگین آفرینش (درسنامه دوره مقدماتی معارف مهدویت)	جمعی از نویسندگان	بنیاد فرهنگی مهدی موعود <small>علیه السلام</small> ، مرکز تخصصی مهدویت	
		تاریخ عصر غیبت (نگاهی تحلیلی به عصر غیبت امام دوازدهم <small>علیه السلام</small>)	سیدمسعود پورسیدآقایی و جمعی از نویسندگان	مؤسسه انتشاراتی حضور	
		اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شیعه در عصر غیبت	حسن حسین زاده شانه‌چی	پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی	
		در انتظار قنوس (کاوشی در قلمرو موعود شناسی و مهدی باوری)	سید هاشم ثامر العمیدی	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small> مترجم: مهدی علیزاده	
		تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم <small>علیه السلام</small>	جاسم حسین	انتشارات امیر کبیر مترجم: سیدمحمد تقی آیت اللهی	
		تا ظهور (پژوهشی جامع پیرامون آموزه و مباحث مهدویت)	نجم الدین طبسی	بنیاد فرهنگی مهدی موعود <small>علیه السلام</small> ، مرکز تخصصی مهدویت	
		تاریخ الغیبة الصغری	شهید سید محمد صدر	دارالکتاب الاسلامی - دارالحججه - قدس	مترجم: محمد امامی شیرازی با عنوان "پژوهشی در زندگی امام مهدی <small>علیه السلام</small> و نگرشی به تاریخ غیبت صغری" انتشارات جهان آرا
		تاریخ الغیبة الكبرى	شهید سید محمد صدر	دارالکتاب الاسلامی - ذوی القربی - قدس	
		منتخب الأثر	آیت الله العظمی صافی گلپایگانی	مرکز نشر آثار آیت الله العظمی صافی	مترجم: نثار احمد زین پوری با عنوان "جمال منتظر" انتشارات مؤسسه الامام المتتظر
		کتاب الغیبة	نُعمانی	دارالکتب الاسلامیه مترجم: محمدجواد غفاری	
		کتاب الغیبة	شیخ طوسی	مسجد مقدس جمکران ترجمه و تحقیق: مجتبی عزیزی	
		کمال الدین و تمام النعمه	شیخ صدوق	انتشارات مسجد مقدس جمکران تحقیق: علی اکبر غفاری مترجم: منصور پهلوان	

ردیف	محورها	عناوین کتب	مؤلف	مشخصات نشر	توضیحات
۷	تاریخ تشیع	تاریخ تشیع (از آغاز تا پایان غیبت صغری)	غلامحسن محرمی	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی <small>علیه السلام</small>	
		جنبشهای شیعی در تاریخ اسلام	هاشم معروف الحسنی	بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی مترجم: سید محمد صادق عارف	
		تاریخ تشیع	گروه تاریخ پژوهشگاه حوزه و دانشگاه	پژوهشگاه حوزه و دانشگاه	
		تاریخ الامامیه و اسلافهم من الشیعة	عبدالله فیاض	انتشارات باغ ابریشم مترجم: حسین زرین فام با عنوان "تاریخ شیعه امامیه"	
		تاریخ تشیع در ایران (از آغاز تا طلوع دولت صفوی)	رسول جعفریان	انتشارات انصاریان نشر علم	
		تشیع در مسیر تاریخ (تحلیل و بررسی علل پیدایش تشیع و سیر تکوینی آن در اسلام)	سید حسین محمد جعفری	دفتر نشر فرهنگ اسلامی مترجم: محمد تقی آیت اللهی	
		سیری در صحیحین (بررسی دو کتاب و مدرک مهم اهل سنت - صحیح بخاری و مسلم)	محمد صادق نجمی	بوستان کتاب دفتر انتشارات اسلامی	
۸	تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی	مسلمانان در بستر تاریخ	یعقوب جعفری	دفتر نشر فرهنگ اسلامی	
		تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی	محمد رضا کاشفی	مرکز جهانی علوم اسلامی	
		تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی	زین العابدین قربانی	نشر سایه	
		پویایی فرهنگ و تمدن اسلام و ایران	علی اکبر ولایتی	مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه	
		کارنامه اسلام	عبدالحسین زرین کوب	انتشارات امیر کبیر	
		خدمات متقابل اسلام و ایران	مرتضی مطهری	انتشارات صدرا	
		سیر تمدن اسلامی	شکرالله خاگرد	بوستان کتاب	
		دانش مسلمین	محمد رضا حکیمی	انتشارات دلیل ما	
		تأسیس الشیعة لعلوم الاسلام	سید حسن الصدر	دارالکتب الاسلامیه مترجم: علی مشتاق عسکری با عنوان "شیعه، بنیانگذاران فرهنگ اسلام"	
۹	منابع تاریخ اسلام	تاریخ نگاری در اسلام	سید صادق سجادی و هادی عالم زاده	انتشارات سمت	
		منابع تاریخ اسلام	رسول جعفریان	انتشارات انصاریان	
		علم تاریخ در گستره تمدن اسلامی	صادق آئینه وند	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	